

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНКИ БАЗОВИХ ПОКАЗНИКІВ СТІЙКОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНУ

© 2014 САВЧЕНКО Н. В.

УДК 332.143:005.585

Савченко Н. В. Формування методичного підходу до оцінки базових показників стійкості соціально-економічного стану регіону

Мета статті полягає у формуванні методичного підходу до оцінки соціально-економічного стану регіону, виявленні домінуючого напрямку оцінки та обґрунтуванні його ефективності, надійності та однозначності при співставленні результатів регіонального розвитку, конкурентоспроможності та економічної безпеки територій. У результаті використання багатокрокової процедури аналізу ефективності та інтенсивності структурної перебудови та спаду в регіональному промисловому виробництві; інвестиційної активності; рівня освіти населення; вартості ресурсу «труд» сформовано комплекс процедур оцінки соціально-економічного стану регіонів України. Відповідно до означеної послідовності проведено комплексну оцінку соціально-економічного стану регіонів України, яка дозволяє на основі доступних статистичних даних виявити регіони з найкращими показниками економічної безпеки, охарактеризувати основні проблеми розвитку території. Достовірність методики оцінки та використання складу показників перевірено за допомогою оцінки соціально-економічної стійкості регіону та її окремих показників у динаміці. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є залучення додаткових показників (наприклад, поглиблений галузевий аналіз), що дозволить більш чітко визначати сильні та слабкі місця областей, що характеризують рівень конкурентоспроможності їх економіки, і накреслити основні управлінські заходи щодо забезпечення їх економічного розвитку.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний стан, методи аналізу, оцінки, прогнозування, планування.

Табл.: 4. **Формул.:** 1. **Бібл.:** 8.

Савченко Наталя Володимирівна – аспірантка, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: natbar2003@bigmir.net

УДК 332.143:005.585

Савченко Н. В. Формирование методического подхода к оценке базовых показателей стойкости социально-экономического состояния региона

Цель статьи заключается в формировании методического подхода к оценке социально-экономического состояния региона, выявлении доминирующего направления оценки и обосновании его эффективности, надежности и однозначности при сопоставлении результатов регионального развития, конкурентоспособности и экономической безопасности территорий. В результате использования многоступенчатой процедуры анализа эффективности, интенсивности структурной перестройки и спада в региональном промышленном производстве; инвестиционной активности; уровня образования населения; стоимости ресурса «труд» сформирован комплекс процедур оценки социально-экономического положения регионов Украины. В соответствии с предложенной последовательностью проведена комплексная оценка социально-экономического положения регионов Украины, позволяющая на основе доступных статистических данных выявить регионы с наилучшими показателями экономической безопасности, охарактеризовать основные проблемы развития территорий. Достоверность методики оценки и использованного состава показателей проверена с помощью оценки социально-экономической стойкости региона и ее отдельных показателей в динамике. Перспективой последующих исследований в данном направлении является привлечение дополнительных показателей (например, углубление отраслевого анализа), что позволит более четко определять сильные и слабые стороны областей, характеризующие уровень конкурентоспособности их экономики, и наметить основные управленческие меры воздействия для обеспечения их экономического развития.

Ключевые слова: регион, социально-экономическое состояние, методы анализа, оценки, прогнозирования, планирования.

Табл.: 4. **Формул.:** 1. **Библ.:** 8.

Савченко Наталья Владимировна – аспирантка, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)
E-mail: natbar2003@bigmir.net

UDC 332.143:005.585

Savchenko N. V. Forming the Methodological Approach to Evaluation of Basic Indicators of the Socio-Economic Status of Region

The article is aimed to form a methodological approach to evaluation of the socio-economic status of region, to identify the dominant direction for estimation and substantiation its efficiency, reliability and unambiguity when comparing the results of regional development, competitiveness and economic security of territories. As result of applying of multistage routines of the analysis of efficiency, intensity, structural adjustment and recession in the regional industrial production; investment activity; level of education of the population; value of «labor» resource a set of procedures for evaluation of the socio-economic situation of the Ukrainian regions has been formed. In accordance with the proposed sequence, a comprehensive assessment of the socio-economic situation of regions of Ukraine on the basis of available statistical data was carried out to identify regions with the best indicators of economic security, to characterize the main issues of territorial development. Reliability of the methodology for the assessment and the used set of indicators was tested by evaluating the socio-economic stability of region and its individual indicators in dynamics. The prospect of further research in this area is to make use of additional indicators (for example, deepening the industry analysis) that will help to more clearly identify strengths and weaknesses in the areas, which characterize the level of competitiveness of their economies, and to identify key management actions to ensure their economic development.

Key words: region, socio-economic status, methods of analysis, forecasting, planning, and evaluation.

Tabl.: 4. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 8.

Savchenko Natalia V. – Postgraduate Student, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)
E-mail: natbar2003@bigmir.net

Останнім часом усе більший інтерес у дослідників і практиків державного і муніципального управління викликають проблеми розробки і впровадження методів оцінки соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності і економічної безпеки територій. Це пов'язано, передусім, з поширенням в останні роки державного регіонального і муніципального стратегічного планування, спрямованого на формування сталого розвитку країни, регіонів, муніципальних утворень, яке, у свою чергу, вимагає оцінки поточного соціально-економічного стану досліджуваних територій.

Рейтингова оцінка регіонального розвитку на теперішній час є розвинутою процедурою, що охоплює три основні аспекти, які характеризують регіон: територіальний, соціально-економічний і управлінський. Більшість методик соціально-економічної оцінки територій, розроблених до теперішнього часу і використовуваних, ґрунтуються на результативному підході. Їх можна умовно розділити на дві групи: оцінку на основі визначення

інтегрального індексу розвитку території з використання часткових показників [4 – 8] і рейтингову оцінку [1 – 3].

У ході проведених досліджень було виявлено, що спостерігається певна кореляція між результатами ранжирування, розрахованими різними способами, водночас, існують значні коливання рейтингів за альтернативними методиками оцінювання, тому доцільно обґрунтувати ефективність оцінки стійкості соціально-економічного стану регіонів, її однозначність та надійність при проведенні аналізу положення регіонів.

У табл. 1 наведено співставлення показників рейтингу стійкості соціально-економічного стану областей України в 2011 р., розрахованих за авторською методикою і методиками журналу «Реальна економіка» (Рейтинг економічного розвитку регіонів України), *Center for Regional Policy Studies* (Рейтинг регіонів України-2011: соціальний, економічний та демографічний), Фонду «Ефективне управління» за підтримки Всесвітнього економічного форуму (Звіт про конкурентоспроможність регіонів України-2011).

Таблиця 1

Порівняння альтернативних підходів до оцінки стійкості соціально-економічного стану регіонів

Регіон України	Інтегральний рейтинг стійкості соціально-економічного стану регіонів України	Рейтинг економічного розвитку регіонів України (за методикою журналу «Реальна економіка»)	Рейтинг регіонів України-2011: соціальний, економічний та демографічний (за методикою Center for Regional Policy Studies)	Рейтинг конкурентоспроможності регіонів України (за методикою Фонду «Ефективне управління»)
Автономна республіка Крим	3	5	13	17
Вінницька область	11	20	12	13
Волинська область	10	21	6	9
Дніпропетровська область	2	3	21	2
Донецька область	15	12	25	3
Житомирська область	20	17	16	23
Закарпатська область	17	25	2	15
Запорізька область	8	8	17	6
Івано-Франківська область	9	16	1	19
Київська область	1	1	3	4
Кіровоградська область	24	13	23	24
Луганська область	22	14	24	18
Львівська область	7	9	5	8
Миколаївська область	16	7	19	12
Одеська область	5	2	10	5
Полтавська область	4	6	14	7
Рівненська область	14	23	7	10
Сумська область	19	15	20	11
Тернопільська область	18	24	8	21
Харківська область	6	4	9	1
Херсонська область	23	11	18	25
Хмельницька область	13	18	11	20
Черкаська область	21	10	15	16
Чернівецька область	12	19	4	14
Чернігівська область	25	22	22	22

Як видно з матеріалів табл. 1, у ряді випадків спостерігається певна кореляція між результатами ранжирування, розрахованими різними способами, водночас ряд областей мають, за авторським методичним підходом, «високий» рейтинг, а за альтернативними методиками оцінюються «низько», і навпаки. Для обґрунтування ефективності запропонованої методики оцінки стійкості соціально-економічного стану регіонів вдаємося до багатокрокової процедури аналізу положення регіонів. Ключовим пунктом аналізу повинне стати визначення ефективності виробництва. Як індикатор взято відношення долі регіону по прибутку в промисловості України до його долі в обсягах промислового виробництва по Україні. Показники по промисловості взяті з урахуванням наявної статистики в регіональному розрізі, ключовій ролі цієї галузі в економіці областей України. Потім проведено ранжирування областей на території з показником вище середнього (ранг 1) і нижче середнього (ранг 0). Области з показником вище середнього класифікуються як такі, що мають високоефективну промисловість, нижче – як низькоефективну.

Наступним етапом є визначення факторів, що зумовили ефективність або неефективність виробництва. Першочергове місце займає масштаб спаду виробництва і величина структурних зрушень. Показник інтенсивності структурних зрушень розраховується за формулою:

$$I = |x_1 - x_0|,$$

де x_1 – частка області у загальному обсязі промислового виробництва у звітному періоді; x_0 – частка області в загальному обсязі промислового виробництва у базовому періоді.

Потім регіони проранжовано в порядку зростання показника. Характеристики спаду промислового виробництва, інтенсивності структурних зрушень побічно свідчать також про стартові позиції регіонів. Відповідно Сумська, Тернопільська, Львівська, Донецька і Луганська області сформували сприятливу структуру промисловості регіону з метою підтримки задовільних показників економічної безпеки території регіону, а Одеська, Вінницька, Херсонська, Житомирська, Рівненська області мають структуру промисловості, що вимагає про-

ведення реструктуризації та, як наслідок, незадовільні показники економічної безпеки регіону. Слід також відзначити, що області з інтенсивними структурними зрушеннями в промисловості мають більш високі показники спаду промислового виробництва. Зрозуміло, що на рівень економічної безпеки областей впливають багато факторів: технологічний рівень виробництва, положення провідних підприємств промисловості на ринку, темпи їх розвитку, якість менеджменту підприємств, проте навіть приблизний аналіз дає можливість оцінити стан економічної безпеки регіону у виробничій сфері.

Додаткова класифікація за ступенем ефективності промислового виробництва дозволяє оцінити міру стійкості структури економіки, а також динамічні якості регіону. Як видно з табл. 2, виявляється деяка закономірність – у регіонах з відносно ефективною промисловістю переважає варіант з відносно слабкою структурною перебудовою, а за величиною спаду немає чіткого розділення. У регіонах з низькоефективною промисловістю яскраво виражений саме спад – інтенсивність структурної перебудови не є вирішальним фактором.

Динамічні якості регіону проявляються через наявність ефективної промисловості, що пройшла процедуру активної структурної перебудови. До таких регіонів віднесено Київську, Запорізьку, Дніпропетровську області. З деякими обмовками до них можна віднести Харківську і Полтавську (як такі регіони, що мають відносно високий сукупний індекс ефективності).

Наступний етап дослідження повинен дати оцінку рівня використання економічного потенціалу регіону в цілому. Показниками тут можуть бути індекс ефективності (до складу якого входить показник рівня безробіття) і величина спаду промислового виробництва. Якщо значення показника вище середнього значення (тобто індекс ефективності вище середнього значення, а спад виробництва відповідно нижче медіани), регіон отримує 1 бал, інакше – 0 балів.

На основі такої оцінки регіони можна буде розбити на чотири групи:

- ★ соціально-економічний стан регіону стійкий, показники економічної безпеки території стій-

Таблиця 2

Порівняння ефективності, інтенсивності структурної перебудови та спаду у регіональному промисловому виробництві

Характеристика областей	Високоефективна промисловість		Низькоефективна промисловість	
	з інтенсивною структурною перебудовою	із слабкою структурною перебудовою	з інтенсивною структурною перебудовою	із слабкою структурною перебудовою
Із слабким спадом промислового виробництва	Київська Черкаська Миколаївська Запорізька Дніпропетровська	Сумська	Харківська Полтавська	Івано-Франківська Донецька Луганська Чернігівська
Із високими показниками спаду промислового виробництва	Кіровоградська Вінницька	Хмельницька Львівська	Рівненська Житомирська Херсонська Одеська	Тернопільська Волинська Автономна республіка Крим Закарпатська Чернівецька

ко високі (1 – 1). Для цієї типологічної групи характерна ефективність сформованого господарського комплексу території та відносно низький спад промислового виробництва;

- ✦ соціально-економічний стан регіону нестійкий, показники економічної безпеки території стійко високі (0 – 1). Характерна наявність відносно високого спаду промислового виробництва при високому значенні індексу ефективності. Можна чекати, що таке поєднання надалі створить умови для зростання накопичення і завантаження виробничих потужностей;
- ✦ соціально-економічний стан регіону стійкий, показники економічної безпеки території нижче середнього рівня (1 – 0). Ця група характеризується низьким значенням ефективності, проте спад промислового виробництва відносно невеликий;
- ✦ соціально-економічний стан регіону нестійкий, показники економічної безпеки території нижче середнього рівня (0 – 0). До цієї групи увійдуть регіони, що мають низькі показники ефективності господарювання і значний спад виробництва.

Відповідно до представленого групування поточні показники економічної безпеки залишаються стабільно високими в Автономній республіці Крим, Донецькій, Закарпатській, Луганській, Сумській областях та вище середнього рівня в Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Полтавській, Харківській областях.

Найбільш складним є питання про перспективи зміни соціально-економічного стану регіону. Він безпосередньо пов'язаний з проблемою економічного зростання. Можна передбачити, що регіони, які увійшли в 1, 2 і 3 групи, мають найбільш сприятливі позиції для економічного розвитку, поєднуючи відносно слабкий спад виробництва і досить високі показники ефективності.

Як один з індикаторів, що характеризують «точки зростання», можливо запропонувати «схильність» території до інвестицій, що розраховується як відношення долі регіону в сукупних капіталовкладеннях за рахунок власних коштів підприємств до долі регіону в прибутку за всіма видами діяльності (прибуток прибуткових підприємств). За результатами проведених розрахунків найбільшу схильність до інвестування проявляють Одеська, Тернопільська, Рівненська, Житомирська, Львівська області, віднесені до депресивних, з низьким рівнем показників ефективності господарювання і значним спадом виробництва, що характеризуються нестійким соціально-економічним станом і показником економічної безпеки – нижче середнього рівня. Водночас, Донецька, Луганська, Сумська області, охарактеризовані як регіони зі стійким соціально-економічним станом і стійко високими показниками економічної безпеки території, мають значення коефіцієнта «схильності» до інвестицій нижче середнього рівня. Таке положення пояснюється тим, що грошові кошти підприємств, що направляються на реалізацію інвестиційних проектів, за-

здалегідь акумулюються, тобто в окремі проміжки часу (передінвестиційні) відбувається процес накопичення, що і демонструє економіка перерахованих регіонів.

Додаткову інформацію для моніторингу економічної безпеки регіону може дати зіставлення регіонів за співвідношенням вартості робочої сили (величини заробітної плати) і рівнем освіти. Згідно з класичними уявленнями про механізми економічного зростання дешева і кваліфікована робоча сила є одним з факторів, що залучають інвестиції. У цілому спостерігається висока кореляція між рівнем освіти і рівнем оплати праці, проте можна виділити «недооцінені» регіони, що мають високий рівень ефективності економіки, значний рівень «схильності» до інвестицій, в яких заробітна плата нижче середнього рівня, а рівень освіти вище середнього значення. За сукупністю ознак виділено декілька регіонів (Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Херсонська, Черкаська області), що мають найкращі перспективи розвитку на основі залучення у економіку висококваліфікованого ресурсу «труд», вартість якого нижча за середньо українські показники.

На основі даних перелічених даних сформовано комплексну оцінку соціально економічного стану регіонів України (табл. 3).

Проведений аналіз дозволяє на основі доступних статистичних даних виявити регіони з найкращими показниками економічної безпеки, охарактеризувати основні «проблеми» розвитку територій. Залучення додаткових показників (наприклад, поглиблений галузевий аналіз) дозволить більш чітко визначити сильні та слабкі місця областей, що характеризують рівень конкурентоспроможності їх економіки і накреслити основні управлінські заходи щодо забезпечення їх економічного розвитку.

Перевіркою достовірності методики розрахунку і складу показників може служити оцінка соціально-економічної стійкості регіону та її окремих показників у динаміці. Рейтингову оцінку соціально-економічної стійкості областей України за період 2010 – 2012 рр. представлено в табл. 4.

Лідуючі позиції займає Київська область, відрив якої від таких територій: Автономної республіки Крим, Дніпропетровської, Полтавської областей є значним і поступово збільшується. З останніх регіонів істотно поліпили своє положення Донецька (6 пунктів), Хмельницька (5 пунктів), Вінницька (4 пункти), Дніпропетровська (3 пункти), Рівненська (3 пункти) області, де спостерігається зростання величини зведеного індексу. Істотно погіршилось положення Тернопільської (8 пунктів), Закарпатської (4 пункти), Сумської (3 пункти) областей. У цілому посилюється відрив Київської області від інших регіонів при загальній тенденції до вирівнювання значень соціально-економічної стійкості регіонів.

Коефіцієнт кореляції між двома рядами значень інтегрального рейтингу стійкості соціально-економічного стану регіонів України в 2010 і в 2012 рр. склав 0,9464, що свідчить про стійкість ранжирування.

Покомпонентний аналіз зміни інтегрального рейтингу показує, що найбільше на зміну величини стій-

Зіставлення регіонів України за показниками економічної безпеки

Регіон України	Ефективність промисловості	Спад виробництва у промисловості	Коефіцієнт «схильності» до інвестицій	Рівень освіти населення	Вартість оплати праці
Автономна республіка Крим	1	1	1	1	1
Вінницька область	0	0	0	0	0
Волинська область	0	1	0	0	0
Дніпропетровська область	1	0	0	1	1
Донецька область	1	1	0	1	1
Житомирська область	0	0	1	0	0
Закарпатська область	1	1	1	0	0
Запорізька область	1	0	0	1	1
Івано-Франківська область	0	1	0	0	1
Київська область	1	0	0	0	1
Кіровоградська область	0	0	0	0	0
Луганська область	1	1	0	1	0
Львівська область	0	0	1	1	0
Миколаївська область	0	0	0	1	0
Одеська область	0	0	1	1	0
Полтавська область	1	0	0	1	0
Рівненська область	0	0	1	0	0
Сумська область	1	1	0	0	0
Тернопільська область	0	1	1	0	0
Харківська область	1	0	0	1	1
Херсонська область	0	0	1	1	0
Хмельницька область	0	1	0	0	0
Черкаська область	0	0	0	1	0
Чернівецька область	0	0	0	0	0
Чернігівська область	0	1	0	0	0

Таблиця 4

Рейтингова оцінка регіонів України за 2010 – 2012 рр.

Регіон України	2010 р.	2011 р.	2012 р.
1	2	3	4
Автономна республіка Крим	3	4	3
Вінницька область	15	13	11
Волинська область	11	10	10
Дніпропетровська область	5	3	2
Донецька область	21	17	15
Житомирська область	20	20	20
Закарпатська область	13	11	17
Запорізька область	7	8	8
Івано-Франківська область	9	9	9
Київська область	1	1	1
Кіровоградська область	23	23	24
Луганська область	24	25	22
Львівська область	8	7	7
Миколаївська область	14	19	16

1	2	3	4
Одеська область	4	5	5
Полтавська область	2	2	4
Рівненська область	17	16	14
Сумська область	16	18	19
Тернопільська область	10	15	18
Харківська область	6	6	6
Херсонська область	22	22	23
Хмельницька область	18	14	13
Черкаська область	19	21	21
Чернівецька область	12	12	12
Чернігівська область	24	24	25

кості соціально-економічного стану регіонів України вплинули показники ефективності функціонування економіки і якості життя населення. Детермінований аналіз покомпонентної зміни показників доводить таке:

– за показником природного приросту населення протягом всього даного періоду лідерами рейтингу були Чернівецька, Житомирська і Закарпатська області, причому народжуваність в даних областях збільшилася з 12,2; 11,7; 14,6 проміле у 2010 р. до 12,5; 11,9; 14,8 проміле у 2012 р. На останньому місці за показником народжуваності знаходиться Сумська область, при цьому змін ані позитивних, ані негативних за розглянутий період не виявлено (кількість народжених на 1000 населення не змінюється). Відносні значення погіршали у більшості регіонів, проте найбільшою мірою погіршила ситуація у Волинській та Івано-Франківській областях;

– негативна динаміка розвитку виявлена в показників економічної активності населення. При цьому показник участі власних домогосподарств населення в загальному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції має позитивну динаміку. Максимальне значення на рівні 95% спостерігається в Закарпатській області, мінімальне – 30,7% – у Черкаській області. 15 з 25 областей мають позитивну динаміку розвитку по даному показнику, і лише в Харківській області зменшується частка участі населення в обсягах виробництва сільськогосподарської продукції як результат укрупнення сільгосппідприємств;

– найбільша частка зайнятих у приватному секторі спостерігалася в Автономній республіці Крим (понад 9% від загальної чисельності зайнятих в економіці регіону), мінімальне значення мали Чернівецька та Івано-Франківська області, при цьому більшість регіонів погіршили свої позиції по даному показнику. Поліпшили свої показники Київська, Донецька і Одеська області. У цілому по показнику зайнятості на малих підприємствах виявлена незначна негативна динаміка;

– за показником питомої ваги інвестицій в приватні підприємства лідирують Київська і Полтавська області, останні місця стабільно ділять Закарпатська і Чернівецька області. Хоча областей з позитивною динамікою виявлено 12, а з негативною – 13, баланс позитивних і негативних змін негативний;

– за показниками рівня життя збільшення відмінностей між регіонами спостерігалася за показником співвідношення доходів до прожиткового мінімуму, при зростанні абсолютних значень цього показника і за обсягами введеного житла при абсолютному скороченні будівництва. За останнім показником спостерігався максимальний негативний баланс зміни рейтингу, а за іншими показниками диференціація скорочувалася. У цілому, рівень життя найбільшою мірою виріс у Київській і Вінницькій областях (усі складові показника рівня життя населення позитивні), значне поліпшення виявлене в Одеській і Миколаївській областях, водночас Черкаська, Полтавська, Закарпатська області показують низхідні темпи розвитку, незважаючи на зростання доходів населення;

– зміна рейтингу масштабу економічної діяльності показує наростання диференціації між регіонами (сальдо змін негативне). Найбільше погіршення позицій сталося в Миколаївській, Одеській, Хмельницькій, Чернігівській областях (усі часткові оцінки показника стійкості соціально-економічного стану мають негативну динаміку). Найбільший вклад у таке погіршення внесли показники обсягів промислового виробництва і податкових надходжень, показник обсягів виробництва сільгосппродукції також має негативне значення, але його дія компенсується позитивним сальдо виробництва сільгосппродукції в домашньому господарстві населення, сальдо інвестицій має позитивне значення;

– ефективність функціонування економіки, як показник рейтингу соціально-економічної стійкості регіонів, має негативну спрямованість у динаміці. Позитивне сальдо за частковими індексами відмічене за показниками накопичених прямих іноземних інвестицій і обсягам експортних поставок. За показником динаміки зростання обсягів іноземних інвестицій лідерство тримає Харківська область, на останньому місці протягом аналізованого періоду знаходиться Волинська область. За показником поточної кредиторської заборгованості кращий результат у Івано-Франківській області, гірший – у Волинській;

– абсолютні значення рівня безробіття за даний період знизились, дещо зменшилась і диференціація регіонів за цим показником, проте загальне сальдо змін

рейтингу виявилось негативним, що пояснюється перш за все помітним зменшенням максимального значення показника з 12,7% до 10,4%. У результаті найбільше погіршали позиції Закарпатської, Івано-Франківської, Житомирської областей, не змінилися часткові показники Рівненської і Сумської областей;

– абсолютні показники величини експортних поставок значно виросли, при цьому зросла диференціація між регіонами. Лідуючі позиції за обсягами і темпами зростання експортних поставок протягом аналізованого періоду займають Донецька і Дніпропетровська області, в ар'єргарді знаходяться Чернівецька і Тернопільська області. Серед тих, у кого рейтинг виріс, виділяються різким зростанням Луганська і Полтавська області;

– прибуток від всіх видів діяльності на душу населення за розглянутий період збільшився, але динаміка показника вельми нестійка. Стійко позитивні результати показують Дніпропетровська, Донецька і Харківська області, стійко спадаючі темпи зниження прибутку на душу населення виявлені в Херсонській і Миколаївській областях, інші області мають стрибкоподібні значення змін показника;

– показник якості середовища має тенденцію до зростання. З п'яти його компонент негативне сальдо відмічене за міграційним приростом і за рівнем злочинності. Міграційний приріст скоротився в абсолютному вираженні. При розгляді показників динаміки стійкий позитивний приріст населення внаслідок міграції спостерігається в Київській області, значний міграційний відтік присутній в Одеській області;

– рівень злочинності на 100 000 населення виріс, і диференціація регіонів за даним показником збільшилась. Найгірші значення показника в динаміці демонструють Луганська і Запорізька області, найбільшою мірою покращилося становище за даним показником в Автономній республіці Крим і Харківській області;

– середня очікувана тривалість життя зросла, проте сталося помітне розшарування регіонів за цим показником. Істотно покращилися позиції Чернігівської та Івано-Франківської областей, погіршення показника відмічене в Запорізькій і Кіровоградській областях;

– щільність автомобільних доріг з твердим покриттям змінилася мало. Найбільше зростання рейтингу відмічене в Закарпатській і Донецькій областях;

– значно збільшилася диференціація регіонів за коефіцієнтом дитячої смертності. Найгірші показники мають Вінницька і Кіровоградська області, значне поліпшення показника демонструє Хмельницька, Луганська, Закарпатська області.

Таким чином, спостерігається зростання диференціації регіонів за показниками якості населення (за рахунок рівня народжуваності), масштабів виробництва (за рахунок виробництва продукції сільсько-го господарства і податкових надходжень), ефективності виробництва (за рахунок показників експорту та іноземних інвестицій) і якості регіонального середовища (за рахунок показників міграції і рівня злочинності).

Розглянемо динаміку показників, що зумовили зміну позицій регіонів за рівнем соціально-економічної стійкості.

Найбільш істотне зростання інтегрального показника соціально-економічної стійкості показали Донецька, Хмельницька і Вінницька області. Позитивні зрушення в рівні соціально-економічної стійкості Донецької області зумовлені зростанням показників економічної активності населення, масштабів господарської діяльності та якості регіонального середовища; основою зростання рейтингу Хмельницької області стали показники рівня життя населення і якості регіонального середовища; Вінницька область, що послідовно перемістилася з 15 на 11 місце рейтингу, засновує свій розвиток на зростанні показників економічної активності населення, масштабів виробництва і рівня життя населення.

З числа регіонів, позиції яких погіршали, слід виділити Тернопільську, Закарпатську, Сумську області. У Тернопільській області покращали показники економічної активності населення і рівня життя населення, проте різко знизилися значення показників якості населення, масштабів і ефективності функціонування економіки, якості регіонального середовища; у Закарпатській області зміна рейтингу обумовлена позитивними змінами показників якості населення і якості регіонального середовища при зниженні показників економічної активності населення, рівня його життя, масштабів і ефективності функціонування економіки; у Сумській області основою позитивних змін стало зростання показників масштабів господарської діяльності і якості регіонального середовища, проте негативна тенденція превалює як наслідок дії показників економічної активності населення, рівня життя населення і ефективності функціонування економіки за відсутності змін показника якості населення.

Виявлена ціла група областей, чий рейтинг не змінюється в динаміці протягом аналізованого періоду. Серед них необхідно виділити регіони лідери: Київська область (1 місце рейтингу), Автономна республіка Крим (3), Харківська область (6); регіони із середніми показниками: Івано-Франківська (9), Чернівецька (12) області, а також регіон, що характеризується низькими показниками соціально-економічної стійкості, – Житомирська область (20 місце рейтингу).

Причини такої динаміки, на наш погляд, слід шукати перш за все в соціально-економічній політиці місцевих адміністрацій, тобто в якості регіонального управління. Тоді як показники виробництва, рівня життя, якості населення і ефективності багато в чому мають стійкий, інерційний територіальний розподіл, показники якості регіонального середовища та економічної активності населення гнучкіші та швидше реагують на ті зміни умов життя і господарської діяльності, які часто не знаходять відображення у статистичній звітності й важко піддаються аналізу.

ВИСНОВКИ

Представлений аналіз дозволяє виділити можливі «точки зростання» на найближчу перспективу для кожного регіону. Наприклад, для Харківської області це розробка заходів щодо підвищення народжуваності в рамках показника якості населення; розвиток приватного підприємництва в промисловості та сільському госпо-

дарстві, тобто підтримка ініціатив у рамках економічної активності населення; активізація програм житлового будівництва; підтримка на регіональному рівні підприємств промислового виробництва, активне формування кластера інноваційно активних підприємств, що дозволить надалі знижувати рівень безробіття та інтенсифікувати експортну активність регіональних товаровиробників. Якість регіонального середовища безпосередньо залежить від ефективності зусиль регіонального управління: величина показників дитячої смертності та середньої тривалості життя є результатом регіональної політики в галузі охорони здоров'я, культури і спорту; рівень злочинності є результатом роботи правоохоронної системи області. По кожній запропонованій «точці зростання» регіональним органам управління доцільно розробляти план заходів на довгостроковий період і конкретизувати його в короткостроковому періоді. При плануванні необхідно враховувати темпи розвитку відповідних напрямів діяльності в регіонах-лідерах (за напрямками). Слід також враховувати, що сучасна структура однозначно визначає параметри майбутнього розвитку території. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Гейман О. А.** Аналіз нерівномірності економічного розвитку регіонів України / О. А. Гейман, О. М. Крупа // Проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 37 – 45.
- 2. Раєвнева О. В.** Аналіз нерівномірності економічного розвитку регіонів України / О. В. Раєвнева, О. М. Крупа // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 52 – 64.
- 3. Яременко О. Л.** Методи оцінки сталого соціально-економічного розвитку як атрибут реалізації регіональної політики / О. Л. Яременко, М. М. Наркізов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/uazt/2011_5/13.pdf
- 4.** Сталый розвиток регіонів України / Наук. кер. М. З. Згуровський. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
- 5.** Сталый розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
- 6. Герасимчук З. В.** Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. С. Кондіус ; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Надстир'я, 2010. – 410 с.
- 7. Гридчук І. А.** Державне регулювання сталого розвитку регіону : автореф. дис. ... канд. наук з держ. регулювання: 25.00.02 / І. А. Гридчук ; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2009. – 20 с.
- 8. Скотаренко О. В.** Новые методы оценки уровня социально-экономического развития регионов России / О. В. Скотаренко // Вестник МГТУ. – 2012. – Том 15. – № 1. – С. 220 – 229 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vestnik.mstu.edu.ru/v15_1_n47/articles/220_229_skotar.pdf

REFERENCES

- Heiman, O. A., and Krupa, O. M. "Analiz nerivnomirnosti ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy" [Analysis of uneven economic development of the regions of Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2009): 37-45.
- Herasymchuk, Z. V., and Kondius, I. S. *Teoretychni ta prykladni zasady prohnozuvannia stiikoho rozvytku rehionu* [Theoretical and applied principles of forecasting steady development]. Lutsk: Nadstyr'ia, 2010.

Hrydzhuk, I. A. "Derzhavne rehuliuвання staloho rozvytku rehionu" [State regulation of sustainable development]. *Avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. rehuliuвання: 25.00.02*, 2009.

Novikova, O. F. et al. *Stalyi rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialni aspekty* [Sustainable development of industrial region: social aspects]. Donetsk, 2012.

Raievnieva, O. V., and Krupa, O. M. "Analiz nerivnomirnosti ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy" [Analysis of uneven economic development of the regions of Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2010): 52-64.

Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy [Sustainable development regions of Ukraine]. Kyiv: NTUU «KPI», 2009.

Skotarenko, O. V. "Novye metody otsenki urovnia sotsialno-ekonomicheskogo razvitiia regionov Rossii" [New methods for estimating the level of socio-economic development of regions of Russia]. http://vestnik.mstu.edu.ru/v15_1_n47/articles/220_229_skotar.pdf

Yaremenko, O. L., and Narkizov, M. M. "Metody otsinky staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku iak atrybut realizatsii rehionalnoi polityky" [Methods for assessing sustainable socio-economic development as an attribute of regional policy]. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/uazt/2011_5/13.pdf